

Меняйлов О.О.

Університет сучасних знань

ЗДАТНІСТЬ СУДДІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ ЗДІЙСНЮВАТИ СУДОЧИНСТВО: АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ

У статті здійснено аналіз чинних положень нормативно-правових актів, що визначають вимоги як професійно-освітнього, так і особистісного характеру до особи, яка є суддею Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Встановлено, що дані вимоги визначають, у кінцевому підсумку, здатність судді здійснювати судочинство стосовно корупційних діянь на належному професійному рівні, тим самим забезпечувати конституційне право юридичних і фізичних осіб на справедливий суд. Даний аналіз було здійснено крізь призму адміністративно-правового статусу судді. Було визначено, що здатність суддів Вищого антикорупційного суду здійснювати судочинство визначається передусім його професійними компетенціями. Під професійними компетенціями розуміються такі характеристики особистості, які дозволяють їй досягти визначених результатів діяльності. Крім того, діяльність суддів Вищого антикорупційного суду варто розглядати як діяльність у системі «людина – людина», і в цьому напрямі їхня професійна компетентність має забезпечуватися ціннісними орієнтаціями фахівця, заздалегідь визначеними мотивами діяльності, високою самосвідомістю, якісною комунікацією з людьми, загальною культурою, здатністю до саморозвитку.

Установлено, що компетенції судді Вищого антикорупційного суду можуть бути як позитивної, так і негативної природи, тобто передбачати наявність або відсутність обставин, які є обов'язковими для зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду. Крім того, специфіка діяльності Вищого антикорупційного суду зумовлює наявність у судді відповідних навичок і здібностей, уміння належним чином застосовувати їх у процесі виконання поставлених завдань, необхідність постійно вдосконалювати свій професійний рівень і, що не менш важливе за вищесказане, відповідати вимогам часу та плинності правового буття, мати відповідні цінності й мотиви. У більшості вимоги до особи як судді Вищого антикорупційного суду є законодавчо визначеними, проте є низка компетенцій, що належать до загальнолюдських якостей, які юридично не окреслені, але без їх наявності особа не може підтвердити свій професійний рівень і здійснювати судочинство на належному рівні.

Ключові слова: статус судді, компетенції судді, правосуддя, професійні якості, вимоги, повноваження, адміністративно-правовий статус.

Постановка проблеми. Створення та початок функціонування в Україні двох спеціалізованих судів, Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) і Вищого суду з питань інтелектуальної власності, зумовило появу низки специфічних вимог до особистостей суддів цих установ, їхніх якостей і відповідності певним критеріям. У зв'язку із цим ґрунтовний і всебічний аналіз чинних вимог до особи, що обіймає посаду судді спеціалізованого суду, їхня обґрунтованість, реальність дотримання й виконання є актуальним питанням як теоретичного, так і прикладного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми визначення здатності судді здійснювати судочинство на належному

професійному рівні та вимог, що забезпечують таку здатність, згідно із чинним законодавством, досліджувалися у працях Л.М. Москвич, І.Є. Марочкіна, П.В. Горінова, В.В. Копейчикова, Ю.С. Шемшученка. Проте аналіз вимог до суддів ВАКС, з огляду на нетривалий час функціонування даного органу, ще не набув достатньої системності та ґрунтовності.

Постановка завдання. Завданням статті є проведення аналізу чинних положень законодавчих актів, що визначають вимоги до особистісних і професійних якостей судді Вищого антикорупційного суду, які в сукупності зумовлюють його здатність здійснювати правосуддя «з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів»

[3]. Основний напрям такого аналізу націлений на характеристику аналізованих вимог у контексті адміністративно-правового статусу судді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування судової системи сьогодні в Україні є масштабним процесом, який має на меті створення такої судової влади, яка б відповідала не тільки українським реаліям і запитам нашого суспільства, але й рівню соціально благополучних держав. У цьому аспекті особлива увага приділяється головній фігурі судової системи – судді, його професійним і особистісним якостям, які в загальній сукупності забезпечують його здатність здійснювати судочинство відповідно до вимог чинного законодавства.

Здатність судді здійснювати судочинство визначається його повноваженнями, знаннями та досвідом, або ж компетенціями. В «Академічному тлумачному словнику української мови» компетенція визначається як «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [5, с. 250]. Крім того, термін «компетентність» (від лат. *compeience*) – поняття, що висвітлює аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна досягти високих результатів у діяльності» [2].

Цікавим в аспекті окресленої проблеми професійної компетенції суддів ВАКС як осіб, що працюють у системі «людина – людина», є визначення, що наводить Т.Г. Браже: «Професійна компетентність людей, що працюють у системі, визначається не тільки базовими знаннями та вміннями, а й ціннісними орієнтаціями фахівця, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу» [1, с. 91]. У європейській науці професійна компетенція визначена як «сукупність потенційних емоційних, пізнавальних та психомоторних дій ефективної діяльності» [2].

Сукупність прав і обов'язків судді ВАКС, вимог до його особистих і професійних якостей закріплена у відповідних нормативно-правових актах і є невід'ємним складником його адміністративно-правового статусу.

Ураховуючи вищевикладене, можемо надати визначення компетенції судді ВАКС – сукупність умінь, знань, навичок, здібностей судді Вищого антикорупційного суду, що виражають спроможність людини до виконання завдань, зумовлених її специфічним адміністративно-правовим стату-

сом. Для аналізу професійної компетенції судді Вищого антикорупційного суду необхідно окреслити сукупність положень, що потребують наукового дослідження. Віднесемо до них такі:

- сукупність умінь, знань і навичок як законодавчо окреслених вимог до особи, що обіймає посаду судді Вищого антикорупційного суду;
- професійні завдання судді ВАКС;
- законодавчо визначені механізми виконання завдань судді ВАКС.

Стосовно умінь, знань і навичок, вони відображені в системі чинного законодавства, а саме в законах України «Про судоустрій та статус суддів» і «Про Вищий антикорупційний суд» [3; 4].

Так, уміння можуть мати як позитивну природу – означати наявність таких умінь, знань і навичок, так і негативну, тобто означати відсутність деяких характеристик особи, які усувають її від можливості зайняття посади судді ВАКС. До таких негативних обставин можна віднести вимоги щодо неможливості належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої, визнання судом обмежено дієздатним або недієздатним; наявність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя; наявність незнятої чи непогашеної судимості; якщо це особа, яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку із набранням чинності обвинувальним вироком щодо такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення із цих підстав або скасування обвинувального вироку суду.

Знаковим положенням чинного законодавства є те, що на посаду судді не може претендувати особа, яку було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання. Окрім того, Законом «Про Вищий антикорупційний суд» встановлено додаткові обмеження, як-от неможливість призначена суддею ВАКС особи:

- 1) яка впродовж десяти років, що передують призначенню:
  - працювала (проходила службу) в органах прокуратури України, внутрішніх справ України,

Національної поліції України, Державному бюро розслідувань, інших правоохоронних органах (органи правопорядку), податковій міліції, Службі безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

– обіймала політичні посади, мала представницький мандат;

2) яка упродовж останніх п'яти років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах із політичною партією;

3) відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

4) яка входила до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, відомості про яку внесені до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

5) яка була членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

6) яка входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»;

7) яка відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, була позбавлена права обіймати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (крім осіб, які були реабілітовані), незалежно від зняття чи погашення такої судимості, або яка мала судимість за вчинення будь-якого умисного злочину, незалежно від зняття чи погашення такої судимості [3].

Компетенції позитивної природи передбачають наявність обставин, які є обов'язковими для зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду. До них належать передбачені Конституцією, законами України «Про судоустрій і статус суд-

дів», «Про Вищий антикорупційний суд», а саме такі:

– особа віком, не молодше тридцяти та не старше шістдесяти п'яти років, яка має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентною, добросчесною та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді;

– володіє знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних із корупцією, та відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, зокрема щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;

4) має сукупний стаж (досвід) зазначеної у п. п. 1–3 цієї частини роботи (професійна діяльність) щонайменше сім років.

Сукупність зазначених вище вмінь, знань і навичок, визначених Законом, окреслює компетентність судді Вищого антикорупційного суду крізь призму вимог до суб'єкта, який претендує на цю посаду. Відповідність зазначеним вимогам означає, що особа потенційно здатна виконувати завдання, які поставлені перед нею Законом. Однак відповідність зазначеним вимогам означає суто потенційну здатність виконувати зазначені завдання, однак не гарантує належного їх виконання, унаслідок чого перевірка компетенцій осіб, що претендують на зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду, має складну та багатоетапну процедуру, передбачену чинним законодавством. Лише після проходження даної процедури особа може вважатися такою, що справді має належний рівень компетенції для виконання завдань діяльності ВАКС, яка охоплює не тільки сукупність умінь і навичок, а й можливість застосовувати передбачені законом процедури для реалізації цілей його діяльності.

Згідно з перехідними положеннями Закону «Про Вищий антикорупційний суд», підсудність справ, що належать до юрисдикції ВАКС, визначається Кримінальним процесуальним кодексом України. Аналіз Кримінального процесуального кодексу дозволяє зазначити відсутність особливих процедур здійснення провадження у Вищому

антикорупційному суді. Реалізація цілей діяльності ВАКС досягається застосуванням загальних механізмів кримінального провадження, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, до кримінального провадження, порядку його здійснення, змісту ухвал, вироків, слідчо-розшукових, процесуальних дій, оскарження та перегляду рішень висуваються вимоги, аналогічні будь-якому іншому кримінальному провадженню. Однак застосування таких механізмів передбачає наявність знань, умінь і навичок, що встановлюється шляхом кваліфікаційного оцінювання кандидата й означає його можливість досягати результату кримінального провадження у справах, пов'язаних із корупційними правопорушеннями.

Завданнями діяльності судді ВАКС є розгляд обвинувальних актів, скарг, клопотань, що виникають у процесі здійснення розгляду справ по суті та досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. В аспекті досліджуваної нами проблеми доречним є розгляд даної діяльності як перевірки знань, умінь та навичок, водночас як механізму реалізації цілей діяльності судді Вищого антикорупційного суду.

Окрім професійних якостей, до компетенції судді ВАКС варто віднести і високий рівень загальнолюдських якостей, а саме: розвинуті мовленнєві здібності, для належного, точного, однозначного вираження своїх думок; високі морально-людські якості; належну обізнаність у досягненнях науки і техніки, оскільки специфіка корупційних діянь полягає в їхній високій латентності, яка забезпечується, серед іншого, використанням здобутків сучасної науки і техніки. Застосування високотехнологічних засобів під час скоєння корупційних правопорушень зумовлює специфічні вимоги до професійної компетенції судді Вищого антикорупційного суду – бути обізнаним про існування таких інструментів, розуміти принципи їх роботи, базові поняття їх застосування, що у практичній діяльності може мати практичне застосування під час встановлення допустимості доказів, встановлення факту передачі коштів, які становлять

неправомірну вигоду тощо. Незважаючи на те, що такі вимоги до компетенції по своїй суті не є юридично визначеними, вони мають велике значення для судді Вищого антикорупційного суду, оскільки безпосередньо дозволяють реалізувати належні правові механізми для досягнення цілей кримінального провадження у справах про корупційні правопорушення.

Загалом забезпечення здатності судді ВАКС здійснювати судочинство вимагає як професійних якостей (юридична освіта, критичність мислення, високі аналітичні здібності для аналізу й оцінки фактів, що мають юридичне значення, знання чинних норм права та вміння належно і в достатньому обсязі їх застосовувати, мати належний рівень професійної підготовки щодо юридичного понятійного апарату для складання процесуальних документів у процесі виконання ним службових обов'язків), так і наявності певних моральних орієнтирів, усвідомлення себе як високопрофесійного фахівця.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можемо стверджувати, що здатність особи здійснювати судочинство у статусі судді Вищого антикорупційного суду в «повному обсязі» виражається його професійними компетенціями, які чітко визначені в чинному законодавстві та є невід'ємними складовими його адміністративно-правового статусу. Крім того, встановлено, що специфіка діяльності Вищого антикорупційного суду зумовлює наявність у судді відповідних навичок і здібностей, уміння належним чином застосовувати їх у процесі виконання поставлених завдань, необхідність постійно вдосконалювати свій професійний рівень і, що не менш важливо за вищесказане, відповідати вимогам часу та плінності правового буття, мати відповідні цінності й мотиви. Основна частина вимог до особи судді ВАКС законодавчо визначені й чітко окреслені, мають як позитивну, так і негативну природу. Проте існує низка компетенцій, що належать до загальнолюдських якостей, які юридично не окреслені, проте без їх наявності особа не може підтвердити свій професійний рівень і здійснювати судочинство на належному рівні.

Список літератури:

1. Браже Т.Г. Развитие творческого потенциала учителя *Советская педагогика*. 1989. № 8. С. 89–94.
2. Лісна Р.П., Тригуб В.О. Формування професійної компетенції у процесі практичного навчання. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2012. Т. 2. № 13 (2012). URL: <http://fkd.org.ua/article/view/25168>.
3. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447–VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1402-19/ed20171129>.

5. Словник української мови : в 11-ти т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. 1980 с.

Mieniailov O.O. JUDGE SACC 'S ABILITY TO JUDGE: AN ANALYSIS OF THE LEGAL BASIS

This article analyzes the current provisions of the legal acts that determine the requirements of both professional– educational and personal character to a person who is a judge of the Supreme Anticorruption Court (SACC). It is established that these requirements determine, ultimately, the ability of a judge to prosecute at the proper professional level, thereby ensuring the constitutional rights of legal and natural persons to a fair trial in relation to corruption. This analysis was carried out in the light of the administrative and legal status of the judge.

It has been established that the ability of Supreme Anticorruption Court judges to adjudicate is determined primarily by their professional competences. Professional competences are those characteristics of a person that enable them to achieve certain results of activity. In addition, the activities of Supreme Anticorruption Court judges should be considered as activity in the “person-to-person” system, and in this respect their professional competence should be ensured by the value orientations of a specialist, pre-determined motives of activity, high self-awareness, quality communication with people, common culture, ability to self-development.

It has been established that the competences of a Supreme Anticorruption Court judge can be both positive and negative in nature, that is, to anticipate the presence or absence of circumstances that are necessary for the position of a judge of the Supreme Anticorruption Court. In addition to the fact that the specific activity of the Supreme Anticorruption Court determines the presence in the judge of the relevant skills and abilities, the ability to properly apply them in the performance of their tasks, the need to constantly improve their professional level, and no less important than the above, meet the requirements of time and fluidity of legal being, having the appropriate values and motives. In most claims to a person, as Supreme Anticorruption Court judges are legally defined, however, there are a number of competencies relating to human qualities that are not legally defined, however, without them, a person cannot confirm his or her professional level and pursue the proper level of justice.

Key words: *judge status, judge competences, justice, professional qualities, requirements, powers, administrative and legal status.*